

جمهوری اسلامی ایران
وزارت امور اقتصادی و دارایی

به نام آن که جان را فکرت آموخت

۱

۳

۹

۷

ایران شناسی

حکایت بلوچ

جلد اول

سرشناسه: زند مقدم، محمود، ۱۳۱۷ - / عنوان و نام پدیدآور: حکایت بلوچ: اقتصاد، فرهنگ و جامعه بلوچستان ایران / محمود زندمقدم / ویراستار: گیتی فاضلی / مشخصات نشر: تهران، دنیای اقتصاد، ۱۳۹۷. / مشخصات ظاهری: ج. ۷، مصور: ۲۱/۵ × ۱۴/۵ س.م. / فروست: ایران شناسی / شابک: دوره: ۴-۱۸-۸۵۹۱-۶۰۰-۹۷۸/ج. ۱: ۱-۱۹-۸۵۹۱-۶۰۰-۹۷۸ / ج. ۲: ۷-۲۰-۸۵۹۱-۶۰۰-۹۷۸ / ج. ۳: ۴-۲۱-۸۵۹۱-۶۰۰-۹۷۸/ج. ۴: ۱-۲۲-۸۵۹۱-۶۰۰-۹۷۸/ج. ۵: ۸-۲۳-۸۵۹۱-۶۰۰-۹۷۸/ج. ۶: ۵-۲۴-۸۵۹۱-۶۰۰-۹۷۸/ج. ۷: ۲-۲۵-۸۵۹۱-۶۰۰-۹۷۸ / وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا / یادداشت: واژه‌نامه / یادداشت: کتابنامه / یادداشت: نمایه / مندرجات: ج. ۱. سیری در احوال بلوچستان، شهرها، دیها، آبها، کرانه‌ها- ج. ۲. کردها، انگلیس‌ها، بلوچ- ج. ۳. بنه‌بندی ... - ج. ۴. لولی‌ها، نگاران ... - ج. ۵. بزرگ‌زاده‌ها دره‌نگاران ... / موضوع: بلوچستان / موضوع: Baluchistan / ردپندی کنکره: ۱۳۹۵ / ۲۹ / DSR۲۰ / شماره کتابشناسی ملی: ۴۴۷۳۳۳۱.

ایران شناسی

حکایت بلوچ

سیری در احوال اهل بلوچستان: شهرها، دیها، آب‌ها، کرانه‌ها

مؤلف: محمود زند مقدم

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

حکایت بلوچ (سیری در احوال اهل بلوچستان: شهرها، دیها، آب‌ها، کرانه‌ها) / جلد اول / ناشر: انتشارات دنیای اقتصاد /
مؤلف: محمود زند مقدم / ویراستار: گیتی فاضلی / طراح جلد و یونیفورم: حسن کریم‌زاده / صفحه‌آرا: مریم فتاحی /
مدیر تولید: انوشه صادقی آزاد / نوبت چاپ: اول-۱۳۹۷ / شمارگان: ۳۰۰ نسخه / شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۵۹۱-۱۹-۱ /
چاپ: پردیس / تمام حقوق این اثر محفوظ و متعلق به نشر دنیای اقتصاد است / نشانی: تهران، خیابان قائم مقام فراهانی،
ضلع شمال غربی میدان شعاع، پلاک ۱۰۸ / تلفن: ۸۷۷۶۲۷۴۷ / پست الکترونیک: book@den.ir / پایگاه اینترنتی:
book.den.ir

فهرست جلد اول	۹
درآمد	۱۷
بخش اول	
سفر اول	
فصل یکم	۲۱
فصل دوم	۲۵
فصل سوم	۳۱
فصل چهارم	۳۵
فصل پنجم	۳۹
فصل ششم	۴۷
فصل هفتم	۵۹
فصل هشتم	۶۹
فصل نهم	۷۵
بخش دوم	
سفر دوم و سوم	
فصل یکم	۹۹
فصل دوم	۱۰۳
فصل سوم	۱۰۷
فصل چهارم	۱۱۳
فصل پنجم	۱۱۷
فصل ششم	۱۲۱
فصل هفتم	۱۲۷

فصل هشتم	۱۳۱
فصل نهم	۱۳۵
فصل دهم	۱۴۱
فصل یازدهم	۱۴۷
فصل دوازدهم	۱۵۳
فصل سیزدهم	۱۸۱
فصل چهاردهم	۲۰۱
فصل پانزدهم	۲۱۱
فصل شانزدهم	۲۱۹
فصل هفدهم	۲۲۹
فصل هجدهم	۲۵۹
فصل نوزدهم	۲۷۳
فصل بیستم	۲۷۹
فصل بیست و یکم	۲۸۳
فصل بیست و دوم	۲۸۷
فصل بیست و سوم	۲۹۱
فصل بیست و چهارم	۳۰۳
فصل بیست و پنجم	۳۰۷
فصل بیست و ششم	۳۱۱
فصل بیست و هفتم	۳۲۵
پیوست	۳۲۷
یادداشت‌های جلد اول	۳۳۳
نمایه	۳۴۱

فهرست جلد اول

درآمد

سفر اول: سال ۴۳

فصل اول: تهران - قم - اصفهان - نائین - قهوه‌خانه نائین - کرمان - بم.

فصل دوم: شوره‌گز، آبادی نصرت‌آباد، زاهدان، پمپ بنزین زاهدان، خیابان زاهدان، هتل رؤیا، چهارراه چه‌کنم؟، بازارهای شهر، خیابان پهلوی، شهرداری زاهدان، مسجد جامع، استانداری، هنگ ژاندارمری، میدان مجسمه

فصل سوم: جاده زاهدان- خاش، پاسگاه ژاندارمری، قطار خنجک، کوه تفتان، تخت‌رستم، شهر خاش، دوراهی ایرانشهر- سراوان، جاده ایرانشهر، رودخانه دامن، روستای دامن، نخلستان و شالیزارهای دامن، سیاه‌چادرها و کپرها، پاسگاه ژاندارمری دامن، شهر ایرانشهر، خیابان‌های شهر، قلعه دوست‌محمدخان، ستون یادبود مستر کارل امریکایی، همسفر اصفهانی

فصل چهارم: جاده ایرانشهر- چابهار، آبادی بمپور، اهل بمپور، کشتزارهای بمپور، رودخانه بمپور، کویر، شنزار اسپکه، آبادی اسپکه، نخلستان اسپکه، قنات اسپکه، سرخک در اسپکه

فصل پنجم: جاده اسپکه به چابهار، درددل همسفر اصفهانی، داستان مأموریت همسفر اصفهانی از جلفای آذربایجان به چابهار: نخل‌های سوخته: یادگار واقعه دادشاه، تنگ سَرجه، آبادی هیچان، پاسگاه ژاندارمری هیچان، مدرسه آبادی هیچان، معلم‌های مدرسه هیچان، سیمبان پاسگاه هیچان، سیمبان پاسگاه ایرانشهر، دکتر و دارو در هیچان، حکایت همسفر اصفهانی درباره دارو درمان و دکتر در چابهار، نقل معلم‌های مدرسه هیچان، تعداد دانش‌آموزان مدرسه هیچان، دانش‌آموزان مدرسه هیچان

فصل ششم: خانه کدخدای هیچان، قلعه ایوب‌خان مبارکی: سردار هیچان، ایوب‌خان مبارکی، داماد ایوب‌خان، کدخدای هیچان، نقل ایوب‌خان مبارکی، باغ‌ها و کشتزارهای هیچان، نخلستان هیچان، راکوهیل‌های هیچان، شالیزارها، فصول کشت و برداشت، درخت‌های میوه، محصول نخل‌ها، انواع خرما، خرید و فروش و معاوضه خرما، تجارت در هیچان، طرز تقسیم محصول نخل‌ها، سهم زعیم، سهم صاحب نخل، کشت، آبیاری، مراقبت نخل‌ها، چیدن خرما، برداشتن و جمع کردن محصول کشتزارها، قاعده تقسیم محصول زمین، سهم زعیم، سهم مالک، آبیاری نخل‌ها، آفت نخل‌ها، گاوهای کار آبادی هیچان، طوایف هیچان و ترتیب طبقه‌بندی طوایف آبادی هیچان: مبارکی‌ها، شجره سرداران مبارکی، منطقه زندگی مبارکی‌ها: طایفه رئیس، کدخدا جی هل: بزرگ طایفه رئیس هیچان، قلمرو زندگی طایفه رئیس، طایفه دُرازهی، نقش طایفه دُرازهی در تولید، طایفه داوودی، اصل طایفه داوودی، کار طایفه داوودی، طایفه نوکری‌ها، سابقه طایفه نوکری‌ها، کنیزها، وظایف طایفه نوکری، دام‌های آبادی هیچان، تعداد دام خانوارها، چوپان، سهم چوپان، مراتع آبادی هیچان، گیاهان مراتع و کوه‌های هیچان: خانه‌های آبادی هیچان: اتاق‌های گلی و خشتی، کپرها، پلاس‌ها، گرتوپ‌ها؛ اهل آبادی هیچان، آغل‌ها، باغ ایوب‌خان مبارکی، درخت‌های باغ، کشتزارها، انواع صیفی و کشت‌ها، آب و آبیاری در روستای هیچان، قنات‌های روستا، چشمه‌ها، نهرها، طرز تقسیم آب در شب و روز

فصل هفتم: سیری در روستای هیچان، طرز کوبیدن برنج، زن اهل هیچان، دوا و درمان بومی در هیچان، درآمد و هزینه خانوارهای نمونه اهل هیچان، رستنی‌ها و گیاهان صحرائی هیچان، طرز ساختن گردتوپ، ابزار و وسایل زندگی درون گردتوپ، طرز ساختن خانه‌های خشتی و گلی هیچان، استفاده از نُسوار به جای دارو، طرز درمان بیماری مالاریا، بیماری‌های شایع در آبادی هیچان، رودخانه هیچان، طرز بافتن حصیر کنار رودخانه هیچان، لوگِ پیشی: نوعی کپر در هیچان

فصل هشتم: بازگشت از هیچان به ایرانشهر، حکایت جوان سیمبان، آبادی اسپکه، نقل دادشاه از زبان بلوچ‌ها

فصل نهم: شعر دادشاه، برگردان شعر دادشاه

سفر دوم و سوم: سال ۴۵

فصل اول: میدان طیاره زاهدان، ساختمان فرودگاه زاهدان، تاکسی‌های زاهدان، زاهدان-خاش، هتل خاش، اتوبوس زاهدان-خاش-ایران‌شهر، مسافرین اتوبوس، شکار خرگوش

فصل دوم: مسافرخانه ایران‌شهر، سالن بیلارد مسافرخانه، اهل امریکایی مسافرخانه، گاراژ ایران‌شهر، مسافرین ایران‌شهر، چابهار، وانت پست: خط ایران‌شهر، چابهار، بالعکس

فصل سوم: میدان اصلی شهر، قلعه دوست‌محمدخان، جاده بمپور، باغ آقای عبدالغنی ریگی، وضع ثبتی املاک، باغ‌ها، زمین‌های کشت، مراتع در ایران‌شهر، بلوچ‌های مهاجر، بلوچ‌های بومی و اصیل بلوچستان، زبان بلوچ، نام کهن شهرها و آبادی‌های بلوچستان، مذهب بلوچ‌ها، مراسم عروسی، نشیمن‌گاه نخستین بلوچ‌ها، بلوچ‌های حاکم، بلوچ‌های متوسط‌الحال، بلوچ‌های دست‌تنگ، باد‌های ایران‌شهر و تأثیر آنها بر کشت و کار، منابع آب ایران‌شهر، محصولات زمینی و درختی ایران‌شهر، فصول کشت و داشت و برداشت

فصل چهارم: کارمند قدیمی و بازنشسته سجل و احوال ایران‌شهر، تأسیس شعبه سجل و احوال در ایران‌شهر، کارمندان شعبه، اوضاع ایران‌شهر در زمان تأسیس شعبه سجل و احوال، دارو و درمان در ایران‌شهر

فصل پنجم: حاجی کریم‌بخش سعیدی سردار طایفه سعیدی (بلیدهی)، ماشین و راننده حاجی کریم‌بخش، جاده ایران‌شهر به نیکشهر، مهمانی سردار شیرانی‌ها در نیکشهر، دشتیاری، راسک، قصرقند: مقصد سفر

فصل ششم: قضیه قهوه‌چی مسافرخانه ایران‌شهر، خون در عوض خون، نفرین مادر، داستان میرنواب‌خان و میرگهرام، کتابفروش ایران‌شهر، کتاب‌های دکه کتابفروشی، دبیرستان‌های پسرانه و دخترانه ایران‌شهر، اهل کتاب در ایران‌شهر، معامله کتابفروشی ایران‌شهر و سازمان انتشارات جیبی، دریای عمان، بندر چابهار

فصل هفتم: جاده چابهار طیس، بندر طیس، مسافرت در شب کویر، طوفان کویر، طوفان و کوره‌راه‌های کویر، بامداد کویر

فصل هشتم: سیاه‌چادرها، خشکسالی، گوساله قربانی، خیرات برای گوساله قربانی، مراسم قربانی در روستای و شنام، نخل‌های آبادی، خشکسالی و دام‌ها در

آبادی، رسم کهن قربانی در آبادی

فصل نهم: آبادی نویندیان، اهل آبادی، معلم مدرسه نویندیان، نقل مدیر مدرسه، هوتک نویندیان، سفر گاومیش‌ها در جستجوی آب، نهر هوتک نویندیان، سفره نهار، اهل نویندیان، خورد و خوراک مردم نویندیان، لباس اهل نویندیان، درخت‌های چش در کویر، مدرسه نویندیان، شاگردان مدرسه نویندیان، مهاجرت شاگردان مدرسه، مولوی آبادی نویندیان، طعام صرف کردن مولوی نویندیان، سفر به کویر با شتر و الاغ

فصل دهم: درددل مدیر مدرسه نویندیان، وضع استخدامی مدیر مدرسه، نقل مولوی نویندیان، مراسم عروسی در نویندیان، درمان و دارو در آبادی نویندیان، گذران اهل دشتیاری در قحطی، سفر اهل دشتیاری به امارات، قاچاق گوسفند و بز به امارات، چای و برنج قاچاق، بهای شکر و قند و چای و برنج قاچاق در پاکستان و ایران

فصل یازدهم: آبادی پایین ری‌پک، زنان آباد پایین ری‌پک در جستجوی آب، کپرهای پایین ری‌پک، جمعیت آبادی پایین ری‌پک، عثمان زائر بیابان، قصه سفر عثمان به دوبی، کرایه لانچ تا دوبی، دلال‌های دوبی، رؤیای عثمان، داستان سفر یک جوان اهل ری‌پک به کویت، مکانیکی در کویت، دستمزد جوان ری‌پکی در کویت، قضیه فرار خر مولوی نویندیان در ری‌پک

فصل دوازدهم: حال و روز مردم ری‌پک، آبادی غلام‌محمدبازار، مدیر مدرسه غلام‌محمدبازار، کلاس‌های مدرسه غلام‌محمدبازار، تعداد شاگردان کلاس‌های مدرسه، مدیر مدرسه آبادی صدیق‌زهی، شاگردان مدرسه صدیق‌زهی، جمعیت آبادی غلام‌محمدبازار، غلامان سیاه و کنیزهای سیاه آبادی، آب آشامیدنی آبادی، شیوع سل در آبادی، ملای آبادی، دعای دفع و درمان بیماری‌ها، کدخدای آبادی غلام‌محمدبازار، قضیه وام بانک کشاورزی، جمعیت سامان دشتیاری، دولت و اهل آبادی، ژاندارم‌های پاسگاه آبادی، قضیه مرغ پیرمرد بلوچ و ژاندارم، داوری کدخدا، کشت‌های آبادی غلام‌محمدبازار، گاوهای سندی آبادی، دیم‌کاری، گندم و آرد و تنورهای آبادی، غلتک‌مالی زمین‌های باران‌خورده برای ذخیره آب، غلامان آبادی، معلم مدرسه غلام‌محمدبازار، شام مدرسه: برکت زمین‌های دشتیاری، تجارت ماهی خشکیده، صید ماهی در دریای بزرگ: امامزاده‌های دشتیاری، دخیل‌بندی، مراسم

زیارت امامزاده‌ها، داروهای سنتی و طرز معالجه بیماری‌ها در آبادی غلام‌محمدبازار، مثل‌های رائج، شاعر و نوازنده غلام‌محمدبازار، انواع اشعار بلوچی، شعر و آواز شاعر آبادی، نغمه‌های قیچک، شعر خداحافظی، شعر عاشقانه، شعر موتک، شعر زهیروک، ترانه‌های بلوچی، شعر داستانی، پندنامه‌ها، مناجات‌ها، قصه مریم‌خاتون، شعر مریم‌خاتون، نمونه یک شعر کُردی (ترانه عاشقانه)، نمونه شعری در ستایش بلوچ، نمونه یک زهیروک، نمونه چند چیستان، نمونه مثل‌ها

فصل سیزدهم: جستجوی یک مشت ذرت برای الاغ، شیوه درست کردن نان با سوهو، سفر به بوتی، هوتک‌های بین راه، آبادی بوتی، پلاس‌های آبادی، مسجد آبادی بوتی، مولوی بوتی، دگارهای بوتی، سهم‌الله، مالکیت زمین‌های آبادی، وظایف مولوی، نذورات و قربانی‌ها، گورستان آبادی و مراسم تدفین مردگان، مراسم تولد، بیماری‌های شایع در آبادی، بردگان و کنیزان بوتی، یک شیوه درمان در بوتی، پیرمرد جدگالی، کتابخانه پیرمرد، زبان جدگالی، مهاجرت جدگال‌ها به بلوچستان، داستان صنمبر دختر حاجی کشمیری و حیدریک پهلوان نامدار دربار شاه‌عباس، غلام‌ها و کنیزهای پیرمرد جدگالی، وظایف غلام‌ها و کنیزها، بیماری‌های شایع بین غلامان و کنیزان سیاه، شیوه معالجه و درمان سیاهان، زارها و ولایت زارها

فصل چهاردهم: مولوی بوتی و تهران، کاروان‌های شتر، قاچاق کاروان‌ها، آبادی شاه‌بیک‌زهی، حفر کناره مسیل‌ها در جستجوی آب، عریضه بلوچ‌ها، سرانجام عریضه‌ها، مهمانی کدخدای شاه‌بیک‌زهی، ورق‌بازی جوانان روستا، موعظه مولوی، شب و موش‌ها

فصل پانزدهم: سفر به باهوکلالت، درخت‌های کویر، کدخدای باهوکلالت، خانه انصاف باهوکلالت، خشکسالی در باهوکلالت، جمعیت آبادی، تجارت در باهوکلالت، مهاجرت به جزائر و امارات خلیج فارس، کشت‌های آبادی، چگونگی کشت و برداشت، ایام کشت و برداشت محصول، معنی باهوکلالت، خداحافظی آقای مدیر و عثمان، عریضه بلوچ‌ها

فصل شانزدهم: سفر به گرم‌بید، چاه‌های آب گرم‌بید، باران و سیل در دشتیاری، باغ‌های حاجی کریم‌بخش در گرم‌بید، باغ موز؛ باغ لیمو عمانی، باغ انبه، باغ نارگیل، باغ زیتون، باغ سی‌تا‌پل، باغ خربزه‌های درختی، چیکو، نخلستان گرم‌بید، انواع رطب و خرما، مسافرت سردار بیزنجو به ایران، ملاقات سردار با شاه، زادگاه نخستین

بلوچ‌ها به روایت سردار بیزنجو، باغ مرکبات، کشت‌های گرم‌بید، کشت پنبه در کهنکُش، فصول سال و فصول کشت، آبیاری و شیوه تقسیم آب در گرم‌بید، رودخانه‌ها و تمساح‌ها در دشتیاری، شکار تمساح

فصل هفدهم: سفر به راسک، خانه حاجی کریم‌بخش در راسک، منشأ و زادگاه طایفه بلیدهی، چگونگی مهاجرت طایفه بلیدهی به بلوچستان، پیوند طایفه بلیدهی با سایر طوایف بلوچستان، حاجی نواب‌خان بلیدهی پدر حاجی کریم‌بخش، کشته شدن حاجی نواب‌خان در جنگ با انگلیسی‌ها، تبار پدری و مادری حاجی کریم‌بخش، وقایع مهم دوران حاجی نواب‌خان و حاجی کریم‌بخش، جنگ‌های دوست محمدخان بارکزائی و قشون دولت ایران به روایت حاجی کریم‌بخش، ذکری‌های بلوچستان، فتوای مولوی بزرگ بلوچستان درباره ذکری‌ها، جنگ ذکری‌ها و سرداران بلوچ، سفر دوست محمدخان بارکزائی به تهران، طایفه بارکزائی، رابطه دوست محمدخان و رضاشاه، پایان کار دوست محمدخان بارکزائی، جنگ پدر و برادر دوست محمدخان با قشون دولت در قلعه سرباز، طوایف اطراف راسک و پیشین، طایفه سردار زائی، چگونگی مهاجرت طایفه سردار زائی به بلوچستان، سرداران طایفه سردار زائی، طایفه رئیسی، بزرگان طایفه رئیسی، طایفه شیرانی، سردار طایفه شیرانی، جنگ‌های طایفه بلیدهی و طایفه شیرانی، طایفه کُرد، سردار طایفه کُرد، مهاجرت کُردها به بلوچستان، فرق بین سردار، حاکم، رئیس طایفه، تقسیم طایفه‌ها به تیره‌ها، تقسیم تیره‌ها، هلک‌ها، اجزاء هلک‌ها، خانواده‌ها: وقایع دوران حاجی کریم‌بخش، خلع سلاح عشایر بلوچستان، بلوچستان آزاد، بانی بلوچستان آزاد، سردار میرعبدی، پایان کار بلوچستان آزاد، قضیه دادشاه به روایت حاجی کریم‌بخش سعیدی، سردارانی که کمک می‌کردند به دادشاه، طایفه مبارکی، طایفه لاشاری‌ها، طایفه رندها، انتخابات مجلس شورای ملی در بلوچستان، وکلای بلوچستان مراسم عروسی در راسک، مراسم تولد، قتل و خونخواهی، مراسم فوت

فصل هیجدهم: سیاحت آبادی راسک، درمانگاه بهداری راسک، پزشک درمانگاه، بیماری‌های شایع در منطقه، مدرسه راسک، شاگردها و کلاس‌ها، پُست در راسک، پیک‌های پُست، یک گردتوپ راسک، پذیرایی صاحب گردتوپ، مالکان راسک، طرز تقسیم محصول خرما، سهم‌الله، گله‌ها، مراتع، چوپان‌ها، سهم شبان، کشت‌ها، فصول کشت و برداشت، خورد و خوراک خانوارهای راسک، انواع صنایع

دستی در راسک، طایفه صنعتگران آبادی راسک.

فصل نوزدهم: باغ حاجی کریم‌بخش در راسک، مهمانی نهار، آب و آبیاری در راسک، شیوه تقسیم آب در راسک، غلامان سیاه حاجی، طوایف راسک، سلسله‌مراتب طایفه‌ها: دودی‌ها، لوری‌ها، دُرازی‌ها، نوکری‌ها، عایدی سرداران بلوچستان

فصل بیستم: مسجدی‌های راسک، مولوی‌های راسک، مراسم مذهبی در راسک، سلسله‌مراتب روحانیون، سال‌های تحصیل مولوی‌ها، حوزه‌های علمی هندوستان و پاکستان، مدارس علوم دینی بلوچستان، دوره‌های مقدماتی و تکمیلی، دروس دوره‌ها، قضات شرع، سهم‌الله، تقسیم سهم‌الله، غروب راسک، گردتوب‌ها، لوگ‌های پیشی، اجاق لوگ‌ها

فصل بیست‌ویکم: اتاق پذیرایی خانه حاجی کریم‌بخش در راسک، فرق لباس سردار و رعیت، کشت پنبه در دشتیاری، جوهک‌ها، اجزای لباس، تجار هندی، تجارت بین بلوچستان و هند و کلمبو، آقاخان‌های بلوچستان، کوجاها؟، لوطیاها، ذکر‌های، رئیسی‌ها، دخیل‌بندی در راسک، امامزاده راسک، درخت‌های مقدس

فصل بیست‌ودوم: اکیپ مبارزه با مالاریا در راسک، اعضای اکیپ، نقل کارمند روزمزد مبارزه با مالاریا، مالاریایی‌ها

فصل بیست‌وسوم: رودخانه راسک، مانداب‌ها، باران‌های موسمی، سیلاب‌ها و مَل‌ها، شستشو در رودخانه راسک، گاوهای کار، گاوهای ماده، کارگاه جواهرسازی یعقوب داودی، معامله طلا و روپیه و ریال در راسک و پاکستان، انواع جواهرات کارگاه یعقوب داودی، انواع سُرْمه و سُرْمه‌دان‌ها، طرز ساختن سُرْمه، زینت دندان‌ها، داد و ستد در راسک، مردها و زن‌ها، تقسیم کار بین مردها و زن‌ها، وظائف زن‌ها، وظائف مردها

فصل بیست‌وچهارم: گفتگو با دکتر درمانگاه راسک، شربت سینه، مهاجرت اهل راسک به امارات و جزائر خلیج فارس، عربستان، افریقا، زنگبار، فیلیپین، قاچاق شکر، سهم نوکری‌ها

فصل بیست‌وپنجم: عروسی در راسک، نوازندگان و شاعران، ترانه‌ها و آوازاها، انواع سازها، اصل و منشأ کهن داودی‌ها و لوری‌ها، انواع رقص‌های بلوچی، انواع رِنگ رقص‌ها، وظیفه شاعر و نوازنده داودی

فصل بیست و هشتم: آواز و سرود پهلوان، حماسه بلند دودای دلاور، برگردان
حماسه

فصل بیست و نهم: عزیمت از راسک، وانت بلوچی، سفر در رودخانه سرباز،
آبادی سرباز، جاده کوهستانی سرباز به ایرانشهر
پیوست: نامه آقای دکتر یزدی وزیر خارجه دولت موقت به آقای مهندس
بازرگان نخست وزیر دولت موقت درباره اوضاع بلوچستان.

واژه نامه بلوچی - فارسی

واژه نامه فارسی - بلوچی

کودکان افسانه ها می آورند
درج در افسانه ها بس راز و پند
(مثنوی مولانا جلال الدین محمد بلخی)

درآمد

سال ۱۳۴۳ برای نخستین بار سفر کردم به بلوچستان، کارمند دولت بودم، آمار عمومی. می‌رفتم برای آمارگیری هزینه و درآمد خانوارهای روستایی، در چند روستای نمونه. سخت تحت تأثیر حال و هوای بلوچستان قرار گرفتم. آن روزگار، نه هواپیما بود و پروازهای منظم، نه جاده اسفالت و رفت و آمد منظم. خطه دورافتاده‌ای بود بلوچستان و سیستان. فکرم را همیشه مشغول می‌داشت، این سفر. شروع کردم به نوشتن یادداشت‌هایی در شرح و تصویر حال و هوای بلوچستان، در حاشیه مأموریت دولتی که انجام داده بودم.

سال ۱۳۴۵، سال سرشماری عمومی بود، دو بار سفر کردم به بلوچستان و سیستان. سال ۱۳۴۸ همراه کارشناسان وزارت برق و آب آن روزگار، فرصتی دست داده بود؛ باز رفتم و سیاحتی کردم در بلوچستان و سیستان، این بار به‌عنوان کارشناس اقتصادی آب. در این سفر، امکانی فراهم شده بود تا با جنبه‌های تازه‌ای از زندگی آشنا گردم، در آن سامان هنوز دور و یگانه.

اواخر سال ۱۳۴۹ و اوایل سال ۱۳۵۰ رفتم و با امکانی که فراهم شده بود، به قول بلوچ‌ها، نشستم در بلوچستان، در دفتر آمار ناحیه‌ای کار می‌کردم، بعد دفتر برنامه‌ریزی و بودجه استان، مرکز پژوهش‌های خلیج فارس و دریای عمان، سازمان توسعه سیستان و بلوچستان، دانشگاه بلوچستان، دانشکده دریانوردی چابهار، تا سال ۱۳۵۷.

طی یازده سال اخیر نیز، هر سال دو نوبت، سه نوبت، فرصتی دست می‌داد، ابر و باد و مه و خورشید و فلک مرحمتی می‌کردند و اجازتی می‌دادند و رخصتی، سفرکی می‌کردم و سیر و سیاحتی، بدان قصد که ارتباطم را حفظ کنم با تحولات و دگرگونی‌های جنبه‌های مختلف زندگی در بلوچستان و سیستان.

شش سال پیش که شروع کردم به تنظیم یادداشت‌هایی که فراهم کرده بودم، و نوشتن آنها، همه کوشش‌م و قصد و نیت‌م بر آن بود که همان حال و هوایی را تصویر کنم که از روز نخست و سفر نخستین تأثیر گذارده بود در ذهن و فکر و دیدگاهم: فضای بی‌همتایی که بلوچ در آن نفس می‌کشد، زندگی می‌کند. نه قصد نوشتن رساله‌ای تحقیقی داشتم، به رسم اهل مدرسه و سازمان‌های تحقیقاتی، نه تاریخ‌نگاری، نه تحلیل‌های اجتماعی و اقتصادی و از این دست کارها. احساس دین می‌کردم به مردم بلوچ، می‌خواستم ادای دین کنم و بس.

آنچه آمده است، کتاب اول این حدیث نفس است و ادای دین، برگ سبزی تحفه درویش. اشکال دارد، ایراد دارد، کاستی دارد، به‌خصوص هنگامی که از دیدگاه اهل نظر و تحقیق در آن نگریسته شود. ولی این کاری است که کرده‌ام و همین کار را می‌خواستم بکنم.

در نقل روایت‌ها و قول‌ها و وقایع و حوادث زندگی، نام راوی را آورده‌ام، همیشه واقعه‌ای را به دو روایت، یا چند روایت شنیده‌ام، گاه با اختلاف بسیار با یکدیگر، همه روایت‌ها را نقل کرده‌ام، مانند قضیه دادشاه، واقعه دوست محمدخان... در واقع، آنکه سخن می‌گوید، داستان می‌سراید، حدیث نفس می‌کند، شرح عشق و هجران می‌دهد، گله می‌کند، شکوه می‌کند، شعر می‌خواند، بلوچ است. قلمزن، کار میرزابنویس دم در پستخانه را انجام داده است، همین.

اکنون که مشغول نوشتن این درآمد مختصر هستم، احساس حق‌شناسی عمیق می‌کنم نسبت به همه مردمان مهربان و صمیمی بلوچستان، یاران اهل آن ولایت، که هیچ‌گاه دریغ نکرده‌اند از بذل محبت، مهمان‌نوازی، آنچه برمی‌آمد از دستشان، چه آن سال‌هایی که مشغول کار بودم و، به قول معروف، دستم به عرب و عجم بند بود و ریخت‌وپاشی بود، چه این سالیان خانه‌نشینی و عزلت و فراموشی، گرمی باد یادشان. و در واقع، این کتاب هدیه‌ای است ناقابل و ادای دینی ناچیز به پیشگاه مهربانی‌ها و صمیمیت‌ها و جوانمردی‌ها.

دکتر محمود زند مقدم
اردیبهشت ماه شصت و نه